

XII. MAGYAR FÖLDRAJZI KONFERENCIA

A FÖLDRAJZTUDOMÁNY VÁLASZAI A KOMPLEX KÖRNYEZETI ÉS TÁRSADALMI KIHÍVÁSOKRA

TÖRTÉNETI FÖLDRAJZ

Határmegvonás az I. világháború után: a brit földrajz és Magyarország új határai –
Győri Róbert, Charles W. J. Withers

Az „elveszett” Földvár falu – a mohácsi csata centrumtárságának lokalizálása
történeti földrajzi módszerekkel – *Kitanics Máté, Pap Norbert*

A mohácsi-sík földrajzi környezete a 16. században – *Szeberényi József, Viczián
István, Drusza Tamás*

A népességszaporodás történeti földrajzi kérdései Magyarországon 1870–2022
között – *Bajmócy Péter*

Az 1991-es népszámlálást követő időszak regionális különbségeinek vizsgálata
Indiában – *Wilhelm Zoltán, Bagdy Ábel, Kocsis Boglárka, Kuszinger Róbert,
Zagyi Nándor*

HATÁRMEGVONÁS AZ I. VILÁGHÁBORÚ UTÁN: A BRIT FÖLDRAJZ ÉS MAGYARORSZÁG ÚJ HATÁRAI

Győri Róbert¹, Charles W. J. Withers²

¹*ELTE TTK FFI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék*

²*University of Edinburgh, School of Geosciences, Institute of Geography*

Előadásunkban feltárjuk a brit földrajz és a brit geográfusok szerepét az I. világháborút lezáró békekötések háttéranyagainak előkészítésében, és bemutatjuk a brit földrajzосoknak az új magyar határokkal kapcsolatos álláspontját. Kutatásunk egy olyan korszakkal foglalkozik, amikor a földrajztudomány közel került a nagypolitika formálásához: az I. világháború és a béketárgyalások éveiben geográfus szakértők sora igyekezett a hadviselő országok stratégiai és politikai céljait térképek és atlaszok készítésével támogatni. Nagy-Britanniában ezek a feladatok nem egy kézben koncentráálódtak, hanem a különböző hírszerzési csoportok a Royal Geographical Society erőforrásaira támaszkodva végezték ezt a munkát. A Haditengerészeti Hírszerzési Csoport Földrajzi Szekciójában mintegy két tucatnyi „földrajzi kézikönyv” született ekkor, köztük a Magyarország népességét és nemzetiségi viszonyait bemutató Peoples of Austria-Hungary I. kézikönyv és atlasz (1919).

Elemzésünkben felvázoljuk ennek a kézikönyvnek és atlasznak tartalmát, illetve elkészítésének célját, rekonstruáljuk a térképezés és a kísérő szöveg összeállításának módszereit, és bemutatjuk a szerzőt, B. C. Wallist. A londoni földrajzтанár az RGS fizetés nélküli „önkénteseként” kapcsolódott be 1914-ben az 1:1000 000-s méretarányú világtérkép munkálataiba. A tudományos vállalkozásként induló projekt Nagy-Britanniában a háború idején értékelődött fel, és a statisztika földrajzi felhasználásáról, oktatásmódszertani kérdésekről publikáló Wallis vélhetően tudományos karrierjének előmozdítása érdekében csatlakozott a munkához. Korábbi tanulmányaiban nincs nyoma annak, hogy magyar kérdések foglalkoztatták volna, véletlenszerűnek tűnik, hogy Magyarország térképezése került kutatása fókuszába. Wallis ugyanis először az 1:1000 000-s térkép budapesti szelvényét statisztikai és kartográfiai módszertani újításainak kipróbálására használta. Ezt követően többéves munkája során vált Magyarország- és Közép-Európa-szakértővé. Ismereteit a statisztikai kiadványokra (mindenekelőtt a magyar népszámlálásokról), térképekre és az angol nyelven megjelent irodalomra alapozta, nincs arra utaló adat, hogy a háború előtt járt volna Magyarországon vagy az Osztrák–Magyar Monarchiában. A Magyarországról alkotott negatív véleményét minden bizonnyal a magyarokkal szemben ellenséges Robert Seton-Watson befolyásolta, akire munkáiban is hivatkozik.

AZ „ELVESZETT” FÖLDVÁR FALU – A MOHÁCSI CSATA CENTRUMTÉRSÉGÉNEK LOKALIZÁLÁSA TÖRTÉNETI FÖLDRAJZI MÓDSZEREKKEL

Kitanics Máté¹, Pap Norbert²

¹Pécsi Tudományegyetem, Szentágotthai János Kutatóközpont

²Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi és Földtudományi Intézet

A mohácsi csata helyszínének beazonosításában döntő jelentősége van egy Földvár nevű falunak, amely Brodarics István leírásában szerepel. Mintegy száz éve keresik a kutatók ezt a települést. Számos feltételezés látott napvilágot: a falu lehetséges helyeinek száma meghaladja a tizenötöt. Előadásunkban az írott források, történeti térképek, a térség gazdasági szerkezetének, tájhasználati változásainak és a földrajzi telepítő tényezőknek az elemzésével, térinformatikai modellezéssel és távérzékeléssel határoztuk meg a középkori és hódoltság kori Földvár birtok, valamint a 18. századi Földvár praedium földhasználati viszonyait. Értékeljük a területen megfigyelhető településeket, illetve középkori településnyomokat abban a tekintetben is, hogy melyiknek milyen a csatához kapcsolódó relevanciája. Megállapítást nyert, hogy Földvár falu az 1526. évi csata után pusztásodott, de lakói a korábbi helyén telepítették újra. Ennek legvalószínűbb helyszíne a birtok déli része, a Borza egyik átkelőhelye körüli térség. A 18. század legelején lezajló pusztásodás után jó ideig nincs lakott település Földvár praedium területén, miközben a területhasználat átalakulásának keretében a telepítő tényezőkben jelentős változás következett be. Végül a 18. század második felében a mai Sátorhely község belterületén alakult ki az állattenyésztő birtokközpont, amelynek a nevében Földvár még jó ideig élt, és amelyet a birtok régi neve után neveztek el.

A MOHÁCSI-SÍK FÖLDRAJZI KÖRNYEZETE A 16. SZÁZADBAN

Szeberényi József¹, Viczián István¹, Drusza Tamás²

¹*HUN-REN Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi
Kutatóintézet*

²*Nemzeti Közzolgálati Egyetem*

Az 1526. évi mohácsi csata a magyar történelem meghatározó eseménye, melynek pontos megértéséhez elengedhetetlen a hadműveletek helyszínéül szolgáló földrajzi környezet rekonstrukciója. Tanulmányunk célja a Mohácsi-sík 16. századi földrajzi-geomorfológiai viszonyainak, valamint a korabeli település- és úthálózatának digitális rekonstrukciója, bemutatva a szemben álló seregek mozgásterét és az azt befolyásoló tényezőket.

Topográfiai viszonyok megjelenítéséhez egyedi digitális domborzatmodellt hoztunk létre. Ennek során geomorfológiai és térinformatikai módszerekkel rekonstruáltuk az 1526-os állapotot, eltávolítva a későbbi mesterséges beavatkozásokat, és kiemelt figyelmet fordítva a közlekedést akadályozó lápos-mocsaras térszínek pontos feltérképezésére. A modell alapját az 1:10 000 méretarányú topográfiai térképek (HD72 EOVS és Gauss–Krüger-vetületű térképlapok), LiDAR felvételek, 30 méteres felbontású SRTM állományok, műholdfelvételek és archív térképek (katonai felmérések, kataszteri térképek), valamint a terepbejárások adatai képezték. A létrehozott vízrajzi-geomorfológiai egységen a korábbi kutatások alapján rekonstruáltuk a településhálózatot. A Magyar Nemzeti Múzeum digitális adatbázisának felhasználásával 14 települést hely és név szerint azonosítottunk, 8 települést elhelyeztünk, de névleg nem tudtunk azonosítani, illetve 2 település esetén nem tudtunk biztosan meg-határozni, helyüket korábbi térképek alapján valószínűsítettük. A települések közötti úthálózatot a középkorban ismert főbb útvonalakkal vázoltuk fel, melyet és a települések közötti kisebb útvonalakkal bővítettünk. Az úthálózat vonalvezetését a feltárt geomorfológiai tényezők figyelembevételével, a vizenyős területeket elkerülve, a legkiegyenlítettebb és legrövidebb útvonalakat feltételezve modelleztük.

Eredményül egy jól használható, 1526-os állapotot tükröző digitális domborzatmodellt kaptunk, amely pontosan ábrázolja a mohácsi csatatér természeti és infrastrukturális adottságait. Ez a modell jó alapot biztosít a csata történelmi és régészeti rekonstrukciójához, lehetővé téve az egyes hadműveletek vizualizálását és az azokat befolyásoló földrajzi tényezők elemzését. Munkánk hozzájárul a mohácsi csata eseményeinek mélyebb megértéséhez, és értékes vizuális eszközt nyújt a tudományos és érdeklődő közönség számára egyaránt.

A NÉPESSÉGSUGORODÁS TÖRTÉNETI FÖLDRAJZI KÉRDÉSEI MAGYARORSZÁGON 1870–2022 KÖZÖTT

Bajmócy Péter

Szegedi Tudományegyetem, Társadalomföldrajz Tanszék

A népességszám fogyása 1981 óta az egyik legkomolyabb társadalmi probléma Magyarországon, ugyanakkor települési léptékben már jóval régebb óta találkozhatunk zsugorodási trendekkel. A zsugorodás leginkább a falvakat, különösen az aprófalvakat érinti, azonban bizonyos időszakokban kis-, közép- és nagyvárosok esetében is találkozhatunk e jelenséggel. Jelen előadás 1870 és 2022 között tekinti át települési szinten a népességszugorodási folyamatokat, megkísérli mérni a jelenséget nem csak a hagyományos népességszám változási mutatóval, hanem összetettebb mérőszámokkal is. A kutatás adatbázisát a 3154 közigazgatásilag önálló település népszámlálásonkénti népességszám adatai adják, ugyanakkor kisebb kitekintést nyújtunk néhány a közigazgatásilag már nem önálló település folyamataira is. Megkíséreljük feltárni, hogy különböző időintervallumokat tekintve mely települések, településcsoportok zsugorodtak leginkább, melyek azok, ahol permanens a folyamat, s melyek azok, melyeknél a zsugorodási trendek csak rövidebb időintervallumokon jelentek csak meg. Szintén betekintést nyújtunk olyan települései folyamatokba is, amikor a zsugorodási trendeket sikerült megfordítani, így potenciális településfejlesztési receptek is adhatók e folyamatok ismeretében.

AZ 1991-ES NÉPSZÁMLÁLÁST KÖVETŐ IDŐSZAK REGIONÁLIS KÜLÖNBSEGEINEK VIZSGÁLATA INDIÁBAN

Wilhelm Zoltán¹, Bagdy Ábel², Kocsis Boglárka², Kuszinger Róbert², Zagyi Nándor³

¹Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi és Földtudományi Intézet,
Ázsia Központ

²Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola

³Pécsi Tudományegyetem, Szentágotthai János Kutatóközpont, Történeti és Politikai
Földrajzi Kutatási Centrum

Számos egzakt vizsgálat alapján kijelenthető, hogy a világ – mind természet-, mind társadalomföldrajzi szempontból – egyik, ha nem a legváltozatosabb országa India. Lakosságának etnikai, nyelvi, vallási, illetve kaszttagolódása olyan heterogenitást eredményez, melyre más országban aligha találunk példát. A rendkívüli sokszínűség természetes módon eredményez komoly regionális különbségeket. Ezen területi különbségek mérése nem kecsegtet sikerrel a tagállamok szintjén, hiszen a rendkívüli méretek (Európa legnépesebb államainál jóval nagyobb lakosságszámmal rendelkező tagállamokat találunk Indiában) elfedik a részleteket. A 2010-ben publikált módszerünkkel, a komplex SENTIENT Index alkalmazásával sikerült a közvetlen szubnacionális szintet követő körzetek adminisztratív hierarchiaszintjén meghatározni a relatív fejlettségi sorrendeket az elmúlt három census adataira támaszkodva. A népszámlálásokra épülő adatbázisunkra alapozva – matematikai-statisztikai módszerekkel – több, területi különbségekre vonatkozó, nóvumnak számító megállapítást tehettünk az elmúlt években közzétett tanulmányainkban. Ugyanakkor a 2021-es censust Indiában a Covid-19 járvány miatt elhalasztották, majd különböző okok miatt, a mai napig sem tartották meg. Ez azt jelenti, hogy a legutolsó, validált, teljes körű földrajzi adatbázisunk több, mint 14 éves. Ezért egy olyan matematikai módszert kellett alkalmaznunk, amellyel a területi folyamatok előre jelezhetőek. Ennek segítségével kimutathattuk pl. a leszakadó, vagy éppen kiugróan fejlődő, a polarizálódó régiók területi elhelyezkedését, de a fejlődéssel leginkább összefüggő faktorokra is tudunk következtetni. Láthatóvá váltak azok a társadalmi-gazdasági folyamatok, amelyek analízisével prognózist is alkothattunk a területi egységek fejlettségében is végbemenő – regionális – változásokra vonatkozóan. Mindemellett feltártuk, hogy egyelőre Indiában (is) az urbanizáltabb terekben jelentkeznek leginkább a (hagyományos indikátorokkal leírható) fejlődés jegyei. Előadásunkban elemezzük India körzeteinek típusait és a relatív fejlettségük közötti összefüggéseket, valamint összehasonlítjuk – a továbbszámított adatainkra támaszkodva – az ország makrorégióinak legfontosabb különbségeit.